

Butlletí

del

Centre Excursionista de Catalunya

UN RECORREGUT PEL

MACÍS DE LES SERRES DE CABRERA

SOBRESSURTEN de l'abonyegat terror de nostra volguda Catalunya un cert nombre de serres o montanyes que per sa situació topogràfica s'oviren de qualsevol indret alterós y per llur particular fesomia se distingeixen marcadament entre l'intrincat va-y-ve de les altres.

Són ben conegudes de per tot arreu les agudes y misterioses puntes de les roques de Montserrat; l'ampla carcassa de bessona forma del gegantesc Montseny, isolada y majestuosa; Sant Llorenç del Munt, isolat també y de marcades ratlles; Pedraforca, ab sos entercs pals o pollagons, ovirat desde molt llunyes terres; l'arrogant Canigó sobressortint entre sos vehins cims pirenenes; el Cogulló d'Estela, al cap dels allargaçats Rasos de Peguera, ab sa torçada y original punta ressortida; les aspres cingleres de Santa Magdalena del Mont y Puigsacalm; les de Finestres; les serres de Cadí y del Port del Comte, y tantes y tantes d'altres típiques montanyes que podriem enumerar.

D'entre totes aquestes anem ara a fixar-nos en unes d'especial estructura vistes també de per tot arreu y que atrauen tot seguit l'atenció del curios observador.

Pugeu a qualsevol punt enlairat de desembrassada vista y notareu tot seguit una serra completament tallada, plana de dalt, de verticals cayents, oscada o trencada en distints indrets, formant grosses esqueixalades, sense perdre may en tot son tirat la forma aplanada de son cim y els cayents verticals o lleugerament atalusats. Es la serra de Cabrera, continuada en els aguts cingles d'Ayats y extenent-se en forma an ella pariona enllà del Collsacabra, dret

a les Guillerries, a terminar en els cingles de Tavertet, del Far y Sant Joan de Fàbregues.

Forma part la serra de Cabrera de la gran derivació pirenenca que, despresa del nervi general de la carena en el Montfalgars (1.610 metres d'alt.), corre en direcció general de N. a S., torçant en avall dret a sol-ixent, descrivint corbes y angulositats en sentits diversos, cayent en les baixes collades y alçant-se en els alterosos cimals, separant sempre aigües del Ter de les afluent al Fluvià. Aquesta gran derivació, que arriba fins a l'Empordà, prop del mar, forma grans encreuaments ab altres serres que se li atravessen, superant-la a voltes en alçaria. Una d'aquestes es la que, començant en els penyals encinglerats de Santa Magdalena del Mont, sobre Sant Privat d'en Bas, corre de llevant a ponent pel Puigsacalm (1.553 metres d'alt.), puig de les Aligues, coll de Sant Bartomeu y serra de Curull, essent trencada per l'engorjat del Gès, davant la serra de Bellmunt, que va a ajupir-se al Ter, més amunt de Torelló.

D'aquesta gran serralada transversal ne torna a ressortir la divisoria general en el coll de Bracons, arrapada en el puig de les Aligues, y d'allí, per feréstecs encinglerats, emprèn un encorbat dret a llevant, pels cingles de Joanetes y Llancers, fins a puig de Satoyes, aon torç altra vegada dret a mitg-jorn per la Creu del Rabadà, colls de la Faja y la Freixeneda, les estimbades Canals de Campamar, serra de Cabrera y coll del Bram, aon se decanta cap a llevant, pera tornar a empendre la direcció NE. pels cingles d'Ayats fins al coll de Coma Joan, en la depressió del Collsacabra, entrant ja en les Guillerries pels serrats de Montcalm, Padró de Ràfols, Portell sa Finestra y cingles de Tavertet, conservant sempre l'estructura propia y característica de ses cingleres.

Separen aquestes serres de Joanetes, Llancers, Ayats y Cabrera: al N., la comarca del Ripollès, que s'extén darrera la citada serra transversal de Curull; a llevant, la comarca d'Olot; a ponent, la plana de Vich; a mitg-jorn, les Guillerries, enllà de Collsacabra.

Dues vies, importants en altre temps, les travessen en llurs extrems: el camí ral de ferradura de Vich a Olot per l'Esquirol, la Rotllada, Collsacabra y el Grau, y el de Torelló a Olot, pels sots de la Bola, collada de Bracons y poble de Joanetes. Avuy aquests camins són poc concorreguts. Antigament eren de gran y seguit trànsit, no parant may amunt y avall les pintoresques currues de matxos de càrrega que feyen el continuat tràfec entre les comarques vigatana y olotina. Hi havia importants hostals, en els quals s'hi acoblaven devegades més de seixanta y vuitanta animals de càrrega

els quals, partint la jornada, feyen nit en el camí. De molts d'aquests hostals ne resten sols el nom, la memoria y les ruïnes, y els que queden en peu porten migrada vida o els hostalers han tingut de canviar d'ofici, ajudant-se ab les tasques del camp.

Pera fer-nos ben bé càrrec de la topografia de la serra, de sa part orogràfica y d'aiguavessos, dels accidents més importants y de les belleses que atresora, fé-

rem un recorregut per son cim desde'l Collsacabra a la collada de Bracons. El punt més indicat pera començar-lo es l'hostal de La Rotllada, situat a mig camí de l'antic camí ral de Vich a Olot y tot proper als cingles d'Ayats. Avuy pot pujar-s'hi còmodament en carruatge. La carretera de Vich ab ramal a Manlleu arriba fins prop de l'hostal, en un pont sobre'l riu-

Clisó de Lluís Valls

HOSTAL DE LA ROTLLADA

l riu, d'aon torç pera dirigir-se al santuari de la Salut, de qual lloc arriba ja ben aprop.

Un brancal de carretera condueix desde'l pont a La Rotllada en cosa de cinc minuts.

L'hostal de La Rotllada (840 m. d'alt.) està situat en una vall deliciosa coberta de verdor, al començ de l'ampla depressió del Collsacabra. En la part N. y NO. tanca la vall l'enèrgica cinglatera d'Ayats, imponent fortalesa natural; al N.NE. s'enlaira'l coll de Coma Joan, punt prominent de Collsacabra; a l'E., el serrat encinglerat de Montcalm, també de forma plana y abrupte; al SE., el coll del Bach de Collsacabra, que porta an aquella grandiosa casa, la més important de tota aquesta montanya; al S.SO., el trau per on puja la carretera, y més enllà'l vehinat de Tonigròs; redreçant-se a l'O., com la proa de gros vaixell, la Mola d'en Caselles.

Per sa excelent situació y pel bon tracte que s'hi dona, amabiliat, netedat y bons aliments, es l'hostal de La Rotllada un bon centre d'excursions, tant dret a les serres d'Ayats y Cabrera, com a la regió del Collsacabra, les Guïlleries, la Salut de Sant Feliu y a la part alta de les comarques d'Olot y Vich.

Sortint de l'hostal y atravesant el rierol, un camí porta a la casa d'Ayats en direcció al NO., deixant ben prompte altre camí

que condueix directament al coll del Bram y al santuari de Cabrera, enfilant-se entre hermosa boscuria sota peu de cingle.

Arribant a la casa d'Ayats, sota mateix de la cinglera, y pera assolir el cim d'aquesta, s'emprèn tot seguit la pujada, molt ràpida, dominant ben prompte esquerpes timbes y extensos panorames

Clisè de Lluís Valls

MOLA D'EN CASELLES

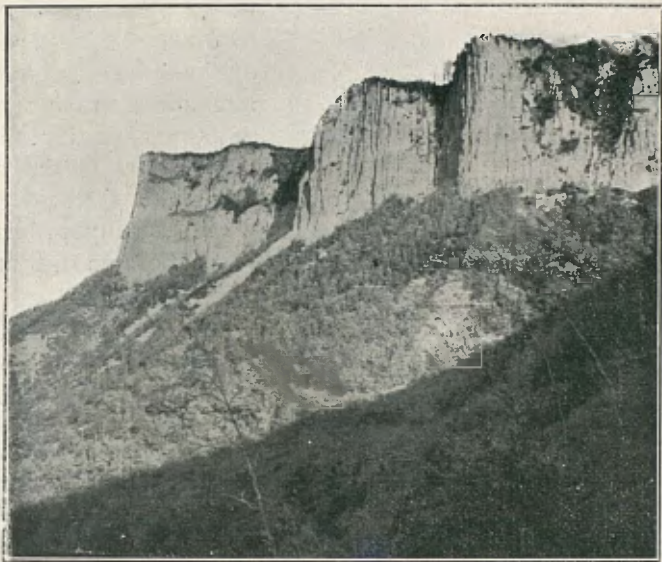
sobre la regió del Collsacabra, y al lluny sobre l'extensa plana de Vich y un seguit de distanciades montanyes. El camí està vorejat de bosc baix y matolls que suavisen la feredat de les timberes que s'obren a l'esquerra. A la dreta els cingles se presenten rectes y acanalats, ab l'aspecte d'emmurallat gegantesc.

D'aquesta forma s'arriba al peu de les Escales d'Ayats.

Aprofitant un relleix obliquat del cingle, el camí s'enfila per una graonada, de relativa amplaria, practicada a la penya, d'un centenar de graons, tenint cinglera a dalt y a baix y un paorós estimball a l'esquerra. Ab tot, com l'amplaria dels graons vindrà a esser de cosa d'un metre, atempera molt l'espaiardiment que ofereix el precipici. El cop de vista es soberc, tant del conjunt de cingleres com de lo pregon de la vall y de l'esplèndit panorama. L'escala dóna un recolze y al seu extrem s'arriba al cim del cingle en unes curtes zigzagades.

Sorprèn de debò, a l'arribar a dalt, trobar-se ab un pla herbat, molt extens en sa llargaria y bastant ample en molts indrets. El pla de la cinglera's troba a 1.250 m. d'alt. Una hora llarga s'hi esmerça pera pujar-hi desde La Rotllada, y en mitja hora, planejant vers a la dreta pels pasturatges, s'arriba al turó d'Ayats a 1.280 m. d'altitud. Forma a mena d'agegantat tambor de fortalesa avançat en l'espai, circuit de pregon emmurallat de cingles de considerable alçaria que l'envolten per tots costats. Aquesta miranda avançada frueix d'un panorama esplendíssim parió al del cim de Cabrera, —del qual ja'ns ocuparem,— ab interessants varietats locals. La vista parcial de la regió del Collsacabra, del pla de Falgars (ovirat al dessota entre cingleres) y de les serres de les Guillerries, es imponenta de debò, tot dominat per les rectes timbes que dret al fons s'esbadellen; la serra de Cabrera, la del Puigsacalm y cingleres de

Llancers y Joanetes presenten ab son bell enrenou un bellíssim conjunt tancant el quadrant N. y NO. Vers a llevant, enllà de plans y grops de montanyes, s'ovira clarament una gran extensió de mar, y en dies de cel pur y transparent, y ab ajuda d'uns bons objectius de campanya, una bona part del golf de Lyó, ab les costes provençals. A ponent y a mitg-jorn la vista allarga una considerable

Clisc de Juli Vintió

CINGLES D'AYATS

extensió en els continuats termes de montanyes, que en l'ample horitzó's confonen.

L'efecte de les grans timberes, donant la volta, ran de cingle, es soberc y verament imponent. Llençant un objecte lleuger dret al precipici, l'aire, per suau que sia, el regolfa, escupint-lo y llençant-lo altra volta cap amunt.

Tornem ara enrera pera seguir en tota sa extensió'l cim planer de la serra d'Ayats. Desde'l turó, que forma un angle decantat cap a llevant, travessem l'estret en decliu, que'ns torna al pla. Aquest s'extén pel cim de la serra, entre timba y timba en la llargaria aproximada d'uns 4 kilòmetres, y sa amplaria major es de 200 a 300 metres, no arribant en alguns llocs a un centenar. Es tot ell gairebé llis y englebat y el bestiar hi puja a l'estiu a aprofitar-se de sos bons

pasturatges. A cosa de mitg pla s'hi troba una gran bassa o receptacle d'aigua recullida de les pluges y fosa de les neus, que serveix en el bon temps de l'any pera abeurar-hi'ls indicats ramats. A l'hivern la neu emmantella sovint com grandiosa estovalla tota aquesta llarga explanada. La serra porta la direcció de NO. a SE.

M'he trobat en el cim d'Ayats a l'estiu, en ple Juliol, quan la naturalesa mostra sa exuberancia de gales y verdor; y m'ha captivat

Clixé de Juli Vintré

COLL DEL BRAM

per sa plàcida bellesa; emperò també m'ha corprès de debò a l'hivern, ab forta tramontanada, en dia serè sense mica de calitja, ab una temperatura glacial sota o graus, ab l'herbey esgrogueit, les penyes llises y un bell panorama com may de clar y sorprenent.

En el cap NO. del pla un dolent viarany baixa entre penyes y vegetació agreste, pel fil de la carena, molt estreta en aquest lloc. Practicada la curta davallada, s'arriba al collet d'Ayats,

d'ont un corriol molt dreturer baixa per la solana cap a l'hostal de la Rotllada, mentres altre, per la бага, s'enfonsa seguidament cap al clot de la Faja.

El petit corriol que s'encamina al coll del Bram deixa'l cim de l'aspra y trencada cinglera, que s'enlaira novament, y s'esmuny faldejant la бага per dessobre la vall de la Faja, amagant-se entre l'espessor dels faigs, alguns d'ells molt alts y corpulents y de nervuda socalada. Tot de pla s'arriba al coll del Bram (1.100 m. d'alt.) entre les cinglteres d'Ayats y les de Cabrera, que's redrecen espadades a l'esquerra, en un desnivell de més de 200 metres, presentant un imponent aspecte.

En aquest coll, tallat a fons entre'l vertical cayent dels cingles, hi concorren distints camins o dolents viarany: el de La Rotllada a mitg-jorn, per la banda de soley, que puja en menys d'una hora; el de Sant Julià de Cabrera a l'O.NO., que s'enfila també en cosa de mitja hora per la part solana; el que puja de Falgars a l'E., y el que ve de la Faja al NO., abdós per la бага; el dels cingles de

Ayats y el que s'enlaira al santuari de Cabrera al N., també per la baga. Pel coll del Bram es l'únic punt per aont es accessible'l santuari de Cabrera. No té altre pujador: la timba'l resguarda per tots indrets. Les aigues del coll cauen al llevant a la ribera de la Faja, tributaria del Fluvià, y a sol ponent a la de Sant Julià de Cabrera, afluent del Ter.

Desde'l coll el camí va pujant en reblincola, per la part de sol ixent de la cinglera, amunt sempre, entre penya dura, per rampants empedrats y graonades, amparat de baranes en lo més cru de les timbes, entre bella vegetació arborescent arrelada en les penyes, descobrint bells horitzons, fruint d'interessants punts de vista. La bellesa de l'arreglat y prou ample camí de ferradura, arranjat a mig caire de timba, compensa sobrement lo fadigós de la pujada. En menys de mitja hora s'es al cim. Indica l'importancia anterior del lloc y del santuari'l bon camí traçat pera pujar-hi.

Clisé de Juli Vintó

SANTUARI DE CABRERA

Un petit pla s'extén a l'enfront al cap de la pujada, y al mig d'ell s'hi presenta l'ermita. El precipici envolta l'espai per tots indrets. El santuari hi està abocat pel costat de ponent; en la part posterior té una replanada com en la part anterior; es senzill y pobre, sense cap lley de pretenció artística en sa iglesieta relativament moderna. La Verge que s'hi venera es molt visitada pels romeus de les comarques vehines. Fou reconstruida l'iglesia en l'any 1611, no quedant rastre de l'antiga construcció, romànica sens dubte. Mirant a mitg-jorn y a ponent, té la casa una ampla galeria que serveix de menjador, oberta arran del cingle, que ofereix una bella y preciosa miranda. La casa de l'ermità, d'aspecte molt pobre, no ofereix cap condició pera hostatge. No s'hi troba cap lley de queviures. Es forçós portar-s'ho tot si's vol menjar quelcom.

Lloc tant afavorit per tempestats y turbonades, no té un sol para-llamps, y això que les exhalacions elèctriques hi peten de debò, deixant-hi marcats rastres.

Res més grandios y imponent que una tempestat vista desde

aquestes altures isolades. M'hi vaig trobar en una d'estiu. L'ermiana estava estemordida perquè'l tro y el seguit llampar no paraven un instant, y rahó tenia d'estar-ne, perquè en pocs dies dues exhalacions havien caigut allí mateix al santuari. Vegerem la tempestat formar-se al lluny dret al Cadí y al Pedraforca. La veurem córrer dret a llevant, empesa pel vent que removia les sinistres nuvolades d'accentuat colorit; sentiem de lluny la remor de la tronada, y vèiem relluir el llampegueig, mentres que pels demés quadrants els horitzons estaven clars y el cel era d'un blau esplendent. Anà allunyant-se majestuositat; més el vent canvià tot d'una, y una nova tempesta's formà per l'indret del Puigsacalm, avançant sobre la plana d'Olot, aon descarregà de debò, mentres el Montseny se cobria a la vegada, desapareixent entre la foscor de negra nuvolada. Ens trobarem entre'ls efectes de les dues torbonades. Molt de terratrèmol, molt de vent, quatre gotellades y uns quants grans de pedra. A Olot els carrers anaren com torrents: un veritable aiguat. El Montseny ens aparegué, al desemboirar-se, tot clapat de blanca pedra. ¡Quina sublimitat y sobirana bellesa tenen en els cims de les montanyes aquests esclats imponents de la naturalesa!

Davant de la plaça del santuari hi ha uns grossos arbres que donen agradable ombra, y al costat de la timba que cau a ponent una barana, d'aon se pot contemplar sense temença a les rodeSES de cap l'esplendent y grandióS panorama.

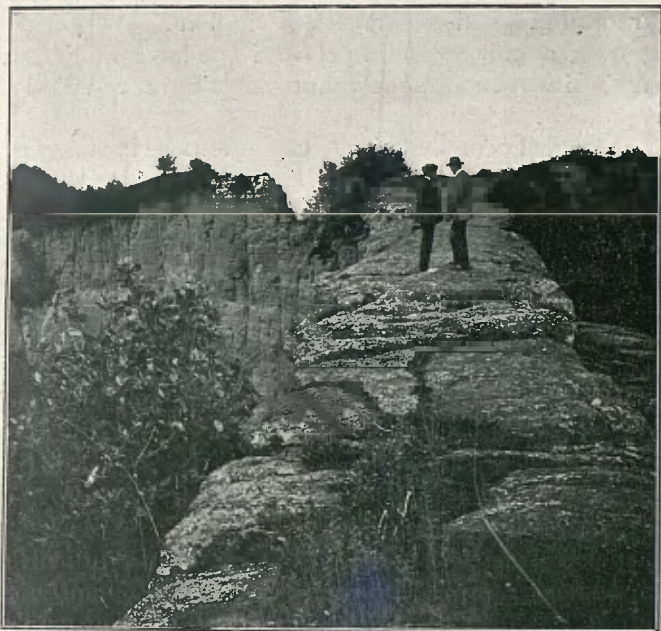
El planet, com hem dit, tot vorejat de precipicis, s'allarga dret a la renomada Osca de Cabrera, y tindrà l'amplada sols d'una vintena de metres.

La vista de que's frueix es verament interessant: dret al N.NO. ofereix un soberc aspecte'l Puigsacalm, que's presenta arrogant, estimbat, avançant enfòra ses pregones y verticals cingleres, y més aprop s'atança'l trencall de l'Osca de Cabrera; al NE. s'aixequen les cingleres de Llancers, descobrint-se més enllà'l Canigó y munió de valls y montanyes; a llevant s'ovira gran part de l'Empordà y el mar, assenyalant-se en dies ben clars el semàfor de Cette; al SE. s'aixeca en primer terme l'emmurallat dels cingles d'Ayats, que acabem de senyalar, y darrera d'ells les aspres serres de les Guilleries, que s'extenen vers al SE.; dret a mitg-jorn se domina tota l'extensa plana de Vich, ab sa gran munió de viles, pobles y caseriu, y l'antiga capitalitat de sa comarca; enllà, vers al S.SO., el Montseny, Tagamanent y els cingles de Bertí tanquen l'espai; a l'O. s'oviren les montanyes del Lluçanès y baix Bergadà, més enllà les

de Segarra y altres més llunyanes, y més al NO. les grandioses serres de Peguera, En Cija, Pedraforca y Cadí.

Les cingleres que enfaixen el macís perllongat de Cabrera tenen una alçaria gairebé vertical de 300 metres.

Del santuari's va a l'Oscà de Cabrera en cosa de cinc minuts, agafant a l'extrem del replà una aresta de roca estreta, d'un metre

Clisé de C. A. TORTAS

PAS DE L'OSCA DE CABRERA

o poc més d'amplaria en alguns indrets, y vorejada a cada costat per precipicis de 3 a 400 metres. Al cap-d'amunt d'aquesta aresta, que tindrà uns 100 metres d'extensió, la gegantesca espina's retorç, y es troba l'escaixalat de l'Oscà, o com si diguessim l'oscat de la serra. Es un entall molt recte que separa l'altra part de carena que's remonta a les Canals de Campamar, y que té en son cim una replanada herbada, pariona a les de tots aquests dalts de cingle. L'accés an aquest cim se practica per la part oposada de la serra, pel costat N., per l'indret de les anomenades Canals; més no ofereix interès especial, fruïnt-se d'igual panorama que l'abans senyalat.

En el cim de les Canals de Campamar termina la serra de Cabrera, que s'alça a 1.315 m. en son punt culminant. Té sos cayents occidentals donant aigües al Ter, y els orientals al Fluvià.

Desde l'Osca cal retornar al santuari pel mateix estret pas, prou esferehidor en dies de vent fort. Es forçós aleshores, com ja m'hi he trobat, passar ben ajupit, y, si convé, ajaure-s a terra quan rebufa de ferm la ventada. El vent fa uns sorolls inexplicables al bofetejar ab furia les llises parets de la cinglera.

Retornem al coll del Bram pel camí que havem pujat, després de donar l'últim adéu al modest santuari y l'últim cop d'ull a l'immens panorama.

Emprenem el camí de baixada cap al fons de la vall, y deixant allí a la dreta'ls camins que van l'un a Coma Joan per sota'ls cingles d'Ayats, y l'altre a la plana d'Olot per Falgars, seguim per dessota'ls cingles de Cabrera, y arribarem en cosa de mitja hora al coll de la Freixeneda (1.050 m. d'alt.), en l'aresta de serra que uneix la serra de Cabrera ab els cingles de Llancers y Joanetes. La casa de la Freixeneda es molt propera en un cap de serrat avançat dret a ponent. En un costat de camí hi ha la font de la Faja.

Ben prompte's troba la casa del propi nom (1.110 m. d'alt.), pagesia molt ben situada dominant bella perspectiva de la clotada de Purxiugues, de les serres d'Ayats y Cabrera y cingles de Llancers y Joanetes. Emprenent dreta pujada cap a Puig Fogueró, se segueix sempre la mateixa aresta, pujant per les Saleres velles a una petita collada, aon queda a la dreta, dalt d'un petit serrat, un clap de faigs molt espès y ben arrodonit. Enfilant-se sempre serra amunt, s'arriba al coll de la Faja (1.150 m. d'alt.), a l'extrem occidental de l'alt turó de la Creu del Rabadà. Tota aquesta aresta de serra porta la direcció, desde'l coll de la Freixeneda, de S. a N. Separa aigües de la rivera de la Faja de les del riu Fornès. La vall de la Faja forma una grandiosa olla rodejada pels cingles d'Ayats y Cabrera, la serra de la Faja y el turó de la Creu del Rabadà. Té la sortida a un estret congost en direcció al N., passa al costat del pla de Falgars y, llençant-se pel bell saltant de la Coromina, va a trobar el Fluvià en la plana d'en Bas. La clotada de Purxiugues, o vall alta del Fornès, s'encapsala en direcció contraria a l'anterior en les cingleres de Llancers, Creu del Rabadà, serra de la Faja y Canals de Campamar, y forma un sot deliciós, recobert de boscuria ufanosa y de riques fonts, entre elles la molt renomada del Prat de l'Aliga, y enrondada de vessants abruptes també emboscades.

Desde'l coll de la Faja s'enlaira la serra entre bosc y pastures per la vessant de l'alt turó de la Creu del Rabadà y per dessobre la frescal y delitosa vall de Purxiugues.

Aquest turó es el nus aon s'estreben; formant corbada angolositat en direcció a mig-jorn el brancall de serra que l'uneix a la serra de Cabrera pel macís estimbat de les Canals de Campamar; y en direcció decantada al NO., y més tard a ponent, el seguit de trencalls y cingleres que constitueixen la serra de Llancers y Joanetes, estrebadà en son oposat extrem en el coll de Bracons. Per son aiguavès del SO. té ses cayents al Fornès, afluent del Ter, y per son indret de llevant y NE. a la ribera de la Faja y a les torrenteres que cauen al pla de Falgars.

El Fornès es un afluent del Gès, com aquest ho es a la vegada del Ter.

Se frueix d'un variat y extens panorama. Dret a llevant s'obre al fons el verd pla de Falgars sobre cingleres; més enllà, la plana d'Olot, molt destacada; més lluny encara, serres de les Guilleries y de la Garrotxa, l'estany de Banyoles, el Pireneu, la plana de l'Empordà y el mar. A ponent, les serres del Lluçanès y del Bergadà's presenten en tormentós onatge, ressortint al fons, arrogant de forma, el macís del Pedraforca, les serres d'En Cija, Cadí, Port del Comte y Canalda, y Rasos de Peguera. S'oviren dalt les serres gran nombre de santuaris, el de Queralt, el de la Quar, els dels Munts, el de Santa Marguerida d'Alpens y molts d'altres. En primer terme restrenyen l'enfondida vall del naixent Fornès les fermes cinglateres de Cabrera, Llancers y Joanetes. Es un espectacle de valls y montanyes força interessant. Entre la Creu del Rabadà y el puig de Satoyes, seguint la serra, s'obre'l coll de Duran

1.200 m. d'alt. En el coll de Duran travessa'l camí de drecera que de Torelló porta a Sant Esteve d'en Bas.

Remontant la serra, enfilant-se per pedregall, matolls y gleba, s'assoleix el puig de Satoyes (1.240 m. d'alt.), capsal superior de la vall del Fornès. Se frueix de semblant panorama al del coll de Duran, oferint bella perspectiva al N. el macís del Puigçacalm, y més lluny, ratllant l'horitzó, l'extensa carena pirenenca. Dret a mitg-jorn ressalten, alterosos entre l'immensitat del panorama, els murallams d'Ayats y Cabrera. Segueix desde aquí ondulant la serra en direcció NO., baixant al coll del Padró (1.215 m. sobre'l mar), enfilant-se tot seguit dret al cim de les cinglateres de Llancers (1.300 m. d'alt.). Magnífic espectacle de precipicis pregons y penyalades aspres. Grandiós panorama. Bell aspecte de les fondalades

del Fornès per un indret y de les cinglateres del Puigsacalm per l'altre.

Seguint sempre'l fil de la serra, se domina la pendent gairebé recta de la part de mitg-jorn; en la part nord l'aresta es esqueixalada y les timberes són verticals y sovint sortides enfòra. El trajecte, que dura uns tres quarts d'hora, per tot lo alt dels cingles, es interessant de debò, tant per la grandiositat dels punts de vista, com per la feréstega grandesa del territori que's trepitja.

Fa la serra una forta depressió en el coll de Llancers (1.200 metres d'alt.), del tot espatat en els aiguavessos de la vali de Joanetes; corre, com la serra, de ponent a llevant. La timba que s'obre als peus pel costat nord es esferehidora. Per la part de mitg-jorn el rost es molt agut també, més ve suavisat per l'espessor de l'arbreda, que s'hi extén de dalt a baix. A cada banda del coll, a ponent y a llevant, s'aixequen els trencalls aguts y feréstecs de les dues cinglerades. A l'enfront, a l'altra part del paorós fondal, se presenta també majestuosa y estimbada la serra de Santa Magdalena, ab les sortides arestes del Puigsacalm y l'aguda pica del puig de les Aligues.

Segueixen als de Llancers, endallà del coll, els cingles de Joanetes, tant esquerps, trencats y alterosos com aquells. Seguim-los per prop de son cim, entaforant-nos per la deliciosa espessor dels magnífics boscos de faigs y roures, alguns notabilíssims per sa corpulència y alçaria. La catifa de fullatge que en el sòl se forma es atapahida y flonja, y els peus s'hi enfonsen. El terror es molt rost y el davallant molt recte; la бага, preciosa. Al fons del sòt s'oviren les cases de Llavaig, El Prat y can Güell, y més lluny les fondalades de la Bola. Ab mitja hora més desde'l coll de Llancers s'arriba al collet de Sant Nassari, en mig d'uns grenys de penya. L'ermita del sant es al dessota, dins del bosc. Una aresta de serra segueix separant la vall del Fornès de la de Bracons, que més avall se li ajunta. L'aresta general o serra mare's decanta vers al N., pera arribar abans d'un quart al coll de Bracons (1.100 m. d'alt.), ampla depressió que corre orientada de N. a S. Al N. mateix del coll s'aixeca'l puig de les Aligues, que té tot l'aspecte dels aguts cims pirenenics coneguts ab el nom de piques. El panorama que desde el coll se disfruta es força interessant, tant per lo llunyadà dels horitzons que s'oviren com pel majestuós y formidable aspecte de les alteroses montanyes que l'enronden, totes de cantelluts y aspres relleus.

A la dreta del puig de les Aligues s'obre la collada de Sant

Bartomeu, seguint-hi les puntes agudes de la serra de Curull y del coll de la Salgueda. A l'esquerra s'extén la serralada enèrgica del Puigsacalm y cingles de Santa Magdalena.

A coll de Bracons travessa l'antic camí de Torelló a Olot, avuy prou solitari; deixem-lo enclotar-se pels hermosos fondals de la sotalada de Joanetes, dominada pels cingles del seu nom per un

Clisé de C. A. Torras

PUIG DE LES ALIGUES Y SERRA DE CURULL DESDE COLL DE BRACONS

costat y el Puigsacalm per l'altre, y, desfent el camí de les cingles, tornem a son extrem sobre'l coll del Padró, pera baixar a recórrer l'avant-mur estimbat de la serra descrita, que s'extén desde Sant Miquel d'en Bas al Grau y la Salut.

Dels cingles de Llancers se'n deriva una aresta, prolongació dels mateixos, que segueix per un costat estimbada sobre la vall de Joanetes, vessant ses aigües per la part oposada al pla de Falgars. Aquesta aresta cau sobtada en el graonat dels cingles de la Tossa, pera terminar en un ressortit penyal rocós damunt del qual s'hi aixequen les ruïnes trocejades de l'antic castell dels vescomtes d'en Bas y la petita ermita de Sant Miquel, guaita de la plana d'Olot.

De Sant Miquel al Grau y a la Salut s'extén l'avant mur de la

serralada, format per una gegantesca muralla de cingles gairebé sempre verticals, variant de 100 a 200 y 300 metres, pels quals se llencen, en saltants, els torrents y riverals que originen el Fluvià.

Poc ne queda del castell dels vescomtes, sols murs esquartejats, la vella cisterna y la capella, molt transformada en les darreres centúries. Està dedicada a Sant Miquel y sols s'hi celebra en senyalats dies de l'any. Per la diada del sant s'hi efectua un aplec bastant concorregut. Una pobra masoveria viu encongida entre'ls enderrocs. Les històriques ruïnes presenten mellor aspecte de lluny que observades d'aprop. La porta d'ingrés, a la qual hi dóna accés una rústega y desballestada graonada, mira a llevant envistes d'excelent panorama, molt superior per la situació avançada del penyal. En la part nord presenta un arrogant aspecte la serra de Santa Magdalena; més a la dreta s'extén magnífica l'hermosa plana d'Olot; al lluny s'oviren les montanyes de la Garrotxa, de les quals s'en destaquen pel seu típic aspecte les de Bassagoda y la Mare de Déu del Mont, sobressortint per damunt de totes elles la majestuosa silueta del Canigó, que les corona; més dret a llevant s'aixequen les serres de Finestres, Rocacorba y baixa Garrotxa; y, corrent sempre a la dreta, les serres del Còrb y Marbulenys, les collades d'en Bas y Uries y montanya de la Salut, serres de les Guïlleries y cingles alterosos d'Ayats; més endavant, y pel mateix costat de mitg-jorn, s'extén la replanada de Falgars, vorejada de cingles y pregones timberes.

Un camí que tomba pel collet de Sant Miquel baixa en menys d'una hora al poble de Joanetes. Desde aquest camí presenten també bell efecte les ruïnes del castell y el penyal que les sustenta.

Se troba Sant Miquel a l'altitud de 930 m. sobre'l mar.

El pla de Falgars, verd y extens, ab molts bons pasturatges y terra de sembradura, s'extén desde Sant Miquel al molí de la Coromina, en una longitud de 5 kilòmetres, per 2 en sa major amplaria. Està situat damunt de llarga y alta cinglatera de més de 200 metres, que forma un seguit de contraforts avançats, per entre'ls quals, com he dit, se llencen els distints torrents formant bells saltants d'aigua. Està rodejat en sa part superior per altes montanyes, també encinglerades, recobertes de bosc; el puig de Satoyes y la Creu del Rabadà. Es franquejable desde la plana sols per comptats indrets, ja que'ls cingles estan tallats a plom. No més hi condueixen dos camins de ferradura, y encara per sos extrems: per Sant Miquel d'en Bas en sa part nord, o bé per l'indret del molí de la Coromina en sa part meridional, y encara aquest, que es el millor, té d'anar

a donar una gran revolta dret al Grau, en el camí d'Olot, perquè fins allí continua aplomada la cinglatera.

A peu pot pujar-s'hi per l'estret pas de la Portellera, aont hi queden encara vestigis de molt antigues construccions de defensa que tancaven el pas de tot l'emmurallat natural, o bé pel pas de l'Escalars, aon se guanya 'l cingle per una escala de fusta de tretze graons y uns quants més furgats en la penya. Guanyat l'Escalars, se troba tot seguit el pla. La situació d'aquest es agradabilíssima, tant per son panorama com per sa temperatura. A l'estiu hi corre sempre un oreig suau y fresquívol y la calor no s'hi sent may forta: al tombar l'Escalars o el coll de Sant Miquel se nota ja la diferencia; a l'hivern la neu s'hi posa molt poc, y com que no hi regnen vents freds ni impetuosos, a causa de sa bona orientació resguardada, el mal temps no hi es fort ni durader.

Clisé de C. A. Tortas

ESCALARS DE FALGARS

Baixant del castell de Sant Miquel envistes de l'emmurallat de les cingleres, y seguint per damunt d'aquestes, se deixa a la dreta la casa de Pibernat, del terme de Falgars. Se travessa un rierol que s'escorre llençant-se allí mateix en bell cayent per la cinglera, menjant la penya y formant un bell saltant de més de 200 metres. Es el saltant de Pibernat.

Més enllà altra torrentera 's despenya també en avall, lliscant amorosament arrapada al bals de penya.

Seguint sempre per aprop dels estimballs, se troba'l bell saltant de la Cua de l'Euga, format per la riera de la Batllia de Falgars, que's llença en un bell raig, el qual s'aixampla elegantment en son cayent quan la riera va plena.

Deixant la vora del cingle, en un costat del pla's destaca la iglesia de Sant Pere de Falgars, antic temple romànic restaurat en el segle XVIe. Conserva la torra de les campanes y bona part de l'absis. L'altar major es ric y de bon estil del renaixement.

L'iglesia de Falgars se troba a 920 metres d'altitud.

De Sant Pere al molí de la Coromina no hi ha més que mitg quart. Aquest molí està emplaçat d'una faisó molt pintoresca sobre la penya viva, damunt d'un bals de roca que s'avança sobre la timba. La riera de la Faja, la que hem vist néixer sota mateix del macís de Cabrera, se llença al peu mateix del molí per un cingle de més de 200 metres d'alçaria, oferint un molt bell y joguínos cayent d'aigua. L'aigua llisca suaument per les aplomades parets de penya y s'entreté en els grops que aquesta forma, produint bells entrellaçats en la festosa cinta que s'escorre. Tot al voltant formen amfiteatre formidables y rectes encinglerats.

Més enllà de la Coromina, deixant de banda'l viarany que baixa dret a la Portellera, y atravessant bella boscuria, se creua sota la gran casa de Pujol Riu la ribera d'aquest nom, o sia'l Fluvià, que neix en una font molt propera a dita casa y que's llença també més avall, pera salvar el seguit emmurallat, per un grandíós barranc. En aquest pas llisca suaument el naixent riu per ample llit de còdols, poèticament ombrejat per bonica arbreda y matolls, quals troncs y brancatge besen l'aigua, entonant la llum, que entra sols suau y melangiosa, relluïnt en l'emmirallat de l'aigua y temperada per l'espès sostre de fullatge.

Poc més enllà s'atravessa la riera del Grau, que ve de sota'l coll de Coma Joan, la qual s'escorre també mansament, y's llença més avall pel cingle en un gros saltant de més de 100 metres.

Poc després se troba ja'l camí ral de Vich a Olot, prop del coll de Coma Joan.

Aquest coll, estrebat en la cinglera d'Ayats, uneix les serres de Collsacabra ab les de les Guïlleries y dóna aigues al Ter y al Fluvià.

La faixa de cingleres corre encara enllà dret a llevant per sota puig d'Afra, coll de Pruit, damunt de coll d'Uries y santuari de la Salut.

Fet ja'l recorregut pel cim de les serres desde Collsacabra, o sia desde La Rotllada als cingles d'Ayats, Cabrera y Canals de Campamar, y d'aquests als de Llancers y Joanetes, fins a coll de Bracons, donant el tom per l'avant mur de cingleres, desde Sant Miquel d'en Bas al Grau y coll de Coma Joan, en el propi Collsacabra, queda terminada la tasca proposada de donar una ullada general a tant interessant y bella regió montanyosa.

FOLK-LORE ALGUERÈS¹

LA LLEBRETA

Vivia en aquells temps un home que, essent-li morta la muller, li havia deixat una filla.

Primer de morir, aquesta recomanà al marit que no se fossi més casat, que fossi mantengut bé la filla, y, en lo cas que li fossi vengudes intencions de pendre muller de davero², no se casessi que amb aquella dòna a la qual venguessin precisés les botines que ella era sòlita³ portar al peu.

Lo marit, ja entrat en etat, no calcolava més lo món, no tenia més intencions de pendre altro partit, havia ja renunciat a tots los players del món, y ni manco havia més donat atenció a les botines que havia deixat la muller.

Eren passats ja paritxos⁴ anys de que ella era morta. Un dia la filleta òrfena, que se dieva Maria, estava tota atuada⁵ a assetiar⁶ la casa, y eco⁷ que, mentres mirava a dins d'un guardaroba, se veu aquell parell de botines.

Ella, tota contenta, les pren a mans, se les mesura y veu que li estan propi a pinzell: pareixeven fetes a mesura del sou peu.

Les torna a estojar, y, apenes vengut lo pare, li diu:

— Sas, babbo⁸, avuy, mentres assetiava y arremonia⁹ la nostra estancia, he trobat a dins del guardaroba un parell de botines. Me les he mesurades y pareixen fetes a mesura del meu peu.

— Ah! Desgraciada filla que tu ses! — li respon lo pare. — Si a tu venen aquelles botines, vol diure que tu seras la mia esposa. M'ha dit això ta mare primer de morir: que si tenia intencions de tornar-me a casar, prenguessi aquella dòna a la qual serien vengudes aquelles botines. Doncs venen a tu, vol diure que tu seras mia.

Imaginau-vos lo dolor de Maria a s'entendre referir això del pare.

Aquest, que fins alhora no volia més saber del món, que havia renunciat a tots los players de la vida, ara se tornava a despertar,

1) Treball llegit en el CENTRE la nit del 18 d'Octubre de l'any passat.

2) *Davero*, debò.

6) *Assetiar*, arreglar.

3) *Sòlita*, acostumada.

7) *Eco*, vet-aquí.

4) *Paritxos*, diversos, uns quants.

8) *Babbo*, pare.

5) *Atuada*, ocupada.

9) *Arremonia*, endreçava.

sentia tant lo foc de l'amor, que pareixeva un jove de vint anys. Més que anava, més creixia lo seu amor envers la filla: no la deixava may en pau.

Pobreta, ella se desfeya en llàgrimes, pregant lo Senyor que distolguessi¹ el pare de n'aquelles idees brutes; ma era tot inútil.

Un dia, mentres estava tota atenta pregant la Vèrgine, li compareix una dòna y li diu:

— Maria, està tranquila: aconsenteix a totes les idees de ton pare y no pensis a arrès.

Maria fa així y s'uncix en matrimoni amb el propi pare.

Venguda a tenir fills, morí en lo primer, així que per portar en salvament la criatura han tengut de fer-li l'anatomia.

Dóna a vida un bell minyó, que lego posen a tataya² y l'aixequen³ com un senyoret.

Vengut gran lo minyó, l'envien a l'escola. Barallant-se entre companys, los altres no tenien altro que li diure que ell no era vengut al món com un'altra criatura, y que a la mare, per donar-li la vida, l'havien tenguda d'obrir.

Lo minyó, essent petit, no compreneva; ma, vengut més gran y entenent-se a repetir sempre la mateixa cosa, diu al pare:

— Babbo: cos'es això que'ls companys van dient? Diunque jo no só vengut al món com un'altro, ma que a la mama li han obert lo ventre.

— No creguis, fill meu, — respon lo pare. — Són totes idees que passen per la ment d'ellos.

Lo minyó més creixia, més comprenia. Així que, vengut jove, se compra un'ebba⁴.

Quan aquesta es estada a punt de tenir un aniutxo⁵, ell la mata y li treu del ventre. Essent viu, l'aixeca, y d'aquesta manera creu d'haver fet també a la mare, això es, d'haver-la matada, y això pensa ell mateix.

Quan l'aniutxo era vengut gran, un dia diu al pare:

— O babbo, donau-me la vostra sancta benedicció, perquè jo d'avuy vull anar-men.

Lo pare plorava; ma tot es estat inútil, que'l fill, aprontada una provista⁶ y posant-la en una bèrtula⁷, deixant algunes lletres als amics, parteix.

1) *Distolguessi*, distregués.

2) *Tataya*, dida.

3) *Aixequen*, pugen.

4) *Ebba*, euga.

5) *Aniutxo*, poltro.

6) *Provista*, provisió.

7) *Bèrtula*, sarria.

Ma'l pare, primer que'l deixessi, li dóna un parell de guants de la mare, aixiquè lo jove poguessi diure que tenia en butxaca les mans de la mare.

Era aquell jove caminant paritxos dies, quan se li acaba la provista.

Tenia fam y no sabia com fer per se la treure.

Se trobava en camins deserts y no se veyeva més que cel y terra; viles, arrés¹.

Per miracle de Déu, veu passar un vol de pardals y fermar-se a poca distancia d'ell.

Pren a mans calqui crasto² y comença a tirar-los-hi hu després de l'altre, fins que resixi a pegar-ne paritxos, qui a les ales, qui a les cambes³, aixiquè no poden més volar y los pren.

Com fer per los coure?

No tenia foc, y, trobant-se en butxaca apenes un llumí⁴, l'encén y, gitant-li demunt totes les lletres que tenia en butxaca, les brusja⁵, y així se cou los pardals.

D'aquesta manera ell podia diure d'haver menjat carn ambe paraules, perquè les paraules eren en les lletres.

Caminant caminant li ve set, y no sabia com fer per se la treure.

No hi havien rius y fontanes en lloc perquè ell poguessi beure.

Però troba una iglesia campestre y, entrat a dins, veu que hi havia alga beneíta, ne beu, y així pot diure que ha begut alga que no corria ni en riu ni en fontana.

Caminant caminant, troba un cavall mort que portava a demunt cent corbos⁶ vius.

Ne resta molt meravellat a tal vista y li pareixeva impossible lo pensar y el creure com un mort portessi demunt cent vius.

Eco que arriba en una ciutat, y en lo passar los carrers lligi en un cartell qu'era penjat a la paret que'l rey tenia una filla indevinadora, y que, si hi fossi estat hu d'endevinar los pensaments d'ella, seria estat lo son espòs; ma qui se fossi presentat sense resixir en això, hi hauria tengut de deixar lo cap.

Gran gent hi acorria per veure si indovinaria los pensaments d'aquella minyona y fer-la sua.

Ella sí que indevinava los pensaments de tots, ma ningú los d'ella; així, molts hi deixaven lo cap y el coll.

1) Arrés, cap, res.

2) Crasto, pedra.

3) Cambes, cames.

4) Llumí, misto.

5) Brusja, crema.

6) Corbos, corbs.

Aquell jove pensa y se decidi d'anar ell també, y per quant los amics y tota la gent qu'enguiriava¹ lo palau real ne'l destolguessin, ell hi va lo mateix.

Se presenta al rey y a la filla y lis hi diu que l'endemà maití seria vengut a indevinar los pensaments de la minyona.

Lo rey hi aconsenteix y el jove s'entorna en casa a pensar lo que hauria tengut de diure lo maití.

La tarde mateix la princesa envia dos missatges d'amagat en casa del jove per veure si li podia diure los pensaments qu'ell tenia estojats per l'endemà.

Lo jove alhora respon que si'ls volia saber lo fossi recivit la nit en casa d'ella a les soles.

La princesa, essent una cosa en secret, hi aconsenteix, y la nit, a l'hora establida, lo reciví en la sua càmera apartada que era destinada per ella en lo palau real.

Apenes arribat, li demana quals eren los sous pensaments, y ell li respon que si'ls volia saber primer devia deixar-li tocar un peu d'ella.

La princesa hi aconsenteix, y alhora'l jove li diu:

— Jo tenc en butxaca un parell de guants y puc diure de tenir en butxaca les mans de ma mare, essent los guants d'ella que m'ha deixat quan es morta. Després, quan me trobava en camí venint a n'aquest lloc, he acabada tota la provista, y, com tenia fam, no sabia com atatar-me². He vist un vol de pardals fermats a poca distancia de mi, hi pres calqui crasto, los tir demunt d'ellos y ne fereix paritxos, que lego los prenc per los coure. Per no saber com los coure, me trec un feix de lletres dels meus amics, los encenc amb un llumí, y d'aquesta manera he pogut coure los pardals y menjar-los. Puc diure així beníssim que he menjat carn amb paraules, perquè les lletres més que paraules no tancaven.

Y el jove, dit això, se'n va.

Lo sen de demà eco que una gran generació de gent acudí al lloc destinat per entendre la princesa indevinadora.

Ella estava seguda al trono y el rey y la reina, amb tot lo seguit, al devant.

En mig estava aquell jove, y, ordenat lo silenci, la princesa comença a parlar, això es, a diure tot quant li havia dit lo jove la nit passada.

1) *Enguiriava*, voltava.

2) *Atatar-me*, atipar-me.

Lo jove, una demana; y ella, una resposta. No ne deixava una en buit.

Lo rey, la reina, tot lo seguit y tota la gent qu'escoltava, si arresten molt meravellades en lo veure com indevinava tot.

També'l jove feva l'innocent y arrestava com espantat.

Primer d'acabar, lo jove demana gracia al rey y, aconsentida, diu:

— Encare un altro pensament vull que m'indevini, ma deixant temps fins a demà.

La princesa envia al jove altra volta los missatges, y aquest li respon que si ella volia saber calqui cosa lo tenia de recibir en casa.

Aconsentit, la nit va en casa de la princesa, sempre en la mateixa càmera apartada, y el jove diu a ella que si volia saber calqui cosa s'hauria tengut de deixar tocar lo genoll.

La princesa hi aconsenteix, se deixa tocar lo genoll, y el jove li obri'ls pensaments d'ell.

Així, sigui a diure, mentre se trobava caminant, tenia set, y, entrat en una iglesia, beu de l'algua beneïta que hi havia, no essent-n'hi en altro lloc, y així podia diure d'haver begut algua que no corria ni en riu ni en fontana.

Lo sen de demà tota la gent acorri al mateix lloc, y la princesa indevina tot com lo primer dia. Primer de acabar, lo jove demana altra volta gracia al rey de volguer-n'hi-li indevinar un altro, y la princesa respon tot això que volia.

La tercera volta, però, el jove, anat en càmera de la princesa, demana de deixar-lo colgar amb ella, y la princesa, tant que fossi sabut los seus pensaments, y després perquè ningú no se seria abijat¹ de res, lo deixa colgar amb ella.

La tercera volta li diu del cavall mort que tenia demunt cent corbos vius, així que pareixeva impossible com un mort poguessi portar demunt cent vius.

Lo maití, de bon temps, lo jove, apenes despertat, s'aixeca la princesa, y el jove, d'amagat, pren la camisa de nit d'ella, la posa en mig de les sues robes y, sens esser vist de ningú, se'n va.

Lo sen de demà la gent acorri al meteix lloc per entendre indevinar los pensaments, y, després que la princesa havia acabat de parlar, lo jove s'alça y diu:

— Majestat, ara toca a mi.

— Sí, diu, — respon lo rey.

1) *Abijat*, adonat.

Y el jove comença:

— Un dia só anat a caça, he vist una llebreta, y, gira d'aquí, gira d'allà, li tir y la prenc a un peu.

Comprèn lego lo rey això que volia diure, y li respon:

— Seguiu el vostro conte.

— Un altro dia veig la mateixa llebreta, li tir y la prenc al genoll.

— Y no l'haveu presa? — li demana'l rey.

— No, — respon lo jove.

— Un altro dia veig la meteixa llebreta, li tir y la prenc.

— Propi presa? — diu lo rey.

— Sí, propi presa, — respon lo jove. — Y, com de fet, eco miri la pell.

Y li fa veure la camisa que s'era amagada, y que'l rey va conèixer beníssim per raó de dues marques¹. Grans picaments de mans són fets al jove, y lego'l rey pren a bracet al jove, l'alça en lo trono a costat de la filla, acrida los cardinals y los fa esposar.

Així aquell jove resta espòs de la princesa y ne són tots alecs² y contents.

Ellos an allà y nosaltres an aquí

LA FILLA DEL REY SERPENTÍ

Una volta hi havia un rey que tenia un fill y una filla.

Lo rey cau malalt, mori y deixa aquestos dos fills, germà y germana, que s'estimaven assay³.

L'home se dieva Antoni y la dòna Maria.

Venguts grans, lo germà diu a la germana:

— Germana mia, casa-te.

Y ella li respon:

— No, germà meu, quan tu te casis; que si jo me casessi primer de tu, mon marit, amb ell en casa, no te voldria; ma, si tu te casessis primer, jo me'n vendria am tu y estaria sota de les ordres de ta muller.

Antoni se casa, tenint amb ell també la germana no sol; ma, cada dia, en fer l'espesa⁴, entra de la germana per demanar-li què vol que prengui per menjar.

1) *Marques*, marques en sentit d'inicials.

2) *Alecs*, alegres.

3) *Assay*, molt.

4) *Espesa*, compra (tractant-se de queviures).

Y ella li respon:

— No, germà meu: això no te'l tenc de diure jo: vés de ta muller, sinó ella, si veu que tu vens a demanar això a mi, que no só la duenya de casa, se pot arrabiar e hi pot nàixer quistions.

— Preniu lo que voleu, que jo menj lo que me donen.

Ma Antoni no s'atura per això d'anar sempre de la germana, sempre que hi havia de fer l'espesa.

La muller d'ell, que se dieva Catarina, veyent que Antoni, lo marit, prenia los ordres de la germana y no d'ella, que era la propria duenya de casa, dispon en manera que'l germà odiessi la germana.

Y cosa fa?

Encomana al jardiner que li portessi un petit serpent viu, y el jardiner li porta'l serpent. Doncs, cada dia, a l'acabament del menjar, hi era l'ensaladeta¹, que tots menjaven al mateix plat.

Un dia Catarina posa l'ensalada de la cunyada en un plat a dispart² y en mitg hi gita³ lo petit serpent viu.

A l'hora de menjar, Maria, havent vist l'ensaladeta que li havien posada a dispart, prenint al germà a l'escusa⁴, li diu:

— Germà meu, ¿cos'es lo que veig avuy, lo plat de l'ensaladeta mia fet a dispart?

— No te puc diure qual sigui lo motiu, germana mia: lo diuré a Catarina.

Lo diu a la muller, y ella li respon que era un gust que pera aquell dia s'havia volgut pendre.

Seguint a menjar, y Maria, sense se n'abijar⁵, am tota l'ensaladeta s'engullí lo serpent.

De cap de dies, veyent-se engroixir y no sabent lo que li passava, crida al germà y li diu:

— Germà meu, mira, de calqui dia en ara, que grossa que jo só venguda. Crida'l doctor, en manera que ell me pugui diure calqui cosa.

Antoni adverteix d'aqueixa cosa la muller, creyent de fer un bé per la germana, y lego s'envia a acridar lo doctor.

Catarina, però, que sabia ja l'hora en que'l doctor tenia de venir, com lo veu muntant per l'escala l'entopa y li aconsella que, visitant la cunyada, fossi dit que la sua era malaltia de nou mesos.

Lo doctor fa així y se'n va.

1) *Ens saladeta*, enciam (es a dir, l'ensalada en castellà).

2) *Dispart*, part, per separat.

3) *Gita*, tira.

4) *A l'escusa*, a soles.

5) *Abijar*, adonar-sen.

A les paraules del doctor Maria arresta gran espantada, no essent ella estada may am ningú.

La cunyada, alhora, ambe l'idea d'ella d'esperdecia-la¹, acrida al germà y li diu:

— Marit meu, què vols que jo te faci? Mira qui bella corona que la tua germana està posant en la nostra cort! Pensa de ne la treure, sinó... me'n vaig jo.

Lo marit arresta de pedra a l'entendre això, y, creyent que era ver lo que li dieva Catarina, acriden dos servidors de la cort y Antoni lis hi diu:

— Preniu a Maria, portau-la en un bosc alluny y matau-la, y després vull que me portau l'escàtola² de los cervells d'ella.

Los servidors agafen a Maria y se'n van per eseguir lo que lis manen.

Caminant caminant arriben en mitg d'un bosc y lis hi entopa un home, un cos sense ànima, que lis hi diu:

— Ahont anau?

Y los servidors:

— Nos han dit que aniguessim a matar aquesta minyona, y després que l'haurem matada portessim en casa l'escàtola de los cervells d'ella. Y vostè qui es? — li demanen.

— Yo só lo rey Serpentí, — lis hi respon aquell home. — Anau en aquell cuili³, — lis hi diu alhora lo rey Serpentí, — portau-vos aquesta minyona y dieu al pastor que munyi totes les vaques y les cabres de manera de n'umplir una gran caldera; després, prengareu la minyona, la posareu a cap a dins de la caldera y a peus a l'aria⁴, y mirau que lo que li caurà d'en boca serà lo serpent.

Després que li ni serà calgut⁵ lo serpent, amagau bé la minyona en manera que ell no entengui ni manco l'olor d'ella; perquè, quan lo serpent s'haurà begut tota la llet, tornarà a cercar-la per ni li entrar a dins del cos.

Matareu després un cutxo⁶, y després que del cap ni li haureu tret l'escàtola de los cervells, la portareu a qui la teniu de portar.

Així aquell home se descomparaix y los servidors fan tot allò que ell lis hi havia manat. Van en lo cuili, fan munyir les vaques y les cabres, umplin la caldera, hi posen la minyona cap en terra y peus a l'aria, ni li fan exir lo serpent. Després maten un cutxo, y

1) *Esperdecia-la*, avorrir-la.

2) *Escàtola*, capsula (es a dir, crani).

3) *Cuili*, cabana.

4) *Aria*, aire.

5) *Calgut*, caigut.

6) *Cutxo*, goç.

del cap ni li treuen l'escàtola de los cervells, que amb ells se porten.

Los servidors sen van, deixant en aquell cuili la minyona. Ve lo rey Serpentí y se la porta amb ell.

Quan eren al palau real ell diu a Maria:

— Mira: tu s'es ma filla y jo só ton pare. Eco¹ les claus de tota la casa. Tu s'es duenya de fer y de desfer. A finestra-te sempre que vols y en totes les finestres, manco en aquella que veus enclavada, perquè no se pot obrir, y, si tu l'obris, pena de la vida.

Maria era ja un bell poc de temps en aquell palau duenya de tot.

Un dia lo rey Serpentí se dormí, y era un parell d'hores que dormia, quan li va a costat la minyona y, veyent-li penjada al coll una claueta², pensa que aquella fossi la de la finestra tancada y que'l pare no volia que s'hi afinestressi.

N'hi li treu a poca a poca la claueta, la enfilquí³ en lo forrallat del frix⁴ que se veyeva en mitg de la finestra, y aquesta s'obri com per encantament.

Al devant hi havia un'altra cort, y, penjada d'una finestra, una gabia amb un papagall⁵.

Lo papagall, apenes vista la minyona, se posa a tiquirriar⁶:

— ¡Males pasqüetes, males pasqüetes, que bella filleta que té lo rey Serpentí!

Maria tanca lego la finestra, se n'entra a dins tota assustada y penja altra volta la clau al coll del pare.

Lo rey se desperta, veu la filla miuja torbada y li demana:

— ¿Què tens, Maria, que te veig tant assustada?

— Oh babbo meu, si vostè no me fassessi arrès, ja li diuria.

— Diu-mel, filla mia, que jo no te fas arrès.

— Doncs, quan vostè era dormit, jo li he vista penjant aquella claueta, y lego he pensat que fossi estada de la finestra que no volia que obrissi. Ni li he presa, he obert y al devant he vist una altra cort. Un papagall! que era a dins d'una gabia, en me veure, se posa a tiquirriar: «¡Males pasqüetes, males pasqüetes, que bella filleta que té lo rey Serpentí!».

Alhora lo rey li respon:

— Pren la clau una altra volta y demà tornaràs a obrir la finestra, y si lo papagall te diurà la mateixa cosa, tu li respengaràs:

1) *Eco*, vet-aquí.

2) *Claureta*, claueta.

3) *Enfilquí*, fica.

4) *Frix*, pany.

5) *Papagall*, lloro.

6) *Tiquirriar*, cridar.

«Males pasqüetes, males pasqüetes! De les tues plometes me faré un coixinet, de les tues polpetes¹ me faré un bell risot!»². Després treuras lo cap de la finestra y veuras al fill del rey d'aprop que se fermarà a la cantonada.

L'endemà Maria obri la finestra, y a la meteixa hora.

Lo papagall, apenes que la veu, comença a tiquirriar:

— ¡Males pasqüetes, males pasqüetes, que bella filleta que té lo rey Serpentí!

Y ella a respondre:

— Males pasqüetes, males pasqüetes! De les tues plometes me faré un coixinet, de les tues polpetes me faré un bell risot!

Lo papagall, que s'entén diure això, s'alça a veus:

— Ahi! ahi! ahi!

Maria, però, no se n'entra: treu lo cap de la finestra y se veu al fill del rey ferm en la cantonada.

Era lo fill del rey d'aprop y tenia la cort al devant d'aquella del rey Serpentí.

Apenes ell va en casa, lo papagall comença a fer bordell³.

Y el fill del rey, havent-li demanat lo que tenguessi, li respon:

— La filla del rey Serpentí s'es feta a la finestra y m'ha bosticat⁴.

Lo fill del rey lo pren de mentider y de mentider lo deixa, dient-li que'l rey Serpentí no tenia filla y no n'havia may tenguda.

Y el papagall li respon:

— Mentider es vostè. Lo rey Serpentí té una filla. Vengui demà, s'estigui a la finestra y veurà si li dic mentida.

Lo demà Maria se torna a fer a la finestra, y lo papagall apenes que la veu:

— ¡Males pasqüetes, males pasqüetes, que bella filleta que té lo rey Serpentí!

Y Maria:

— Males pasqüetes, males pasqüetes! De les tues plometes me faré un coixinet, de les tues polpetes me faré un bell risot!

Y el papagall:

— Ahi! ahi! ahi!

A la remor ixi lo fill del rey, y, com fa per parlar a Maria, ella li respon:

— Tenc bon pare y bona cara. — Tanca la finestra y se n'entra.

1) *Polpetes*, carns.

2) *Risot*, arroz.

3) *Bordell*, xivarri.

4) *Bosticat*, provocat.

Li havia dit que fessi així lo pare, lo rey Serpentí. Alhora lo fill del rey d'aprop envia dos patges al rey Serpentí, dient-li que ell tenia player de la filla.

Lo rey Serpentí li envia a diure que si tenia player de la filla fossi anat a esposar-la.

No podeu pensar l'alegria del fill del rey en l'entendre això, y lego s'estableix lo dia de l'esposori. Alhora lo rey Serpentí diu a Maria:

— Maria, ara tu me mates, y, després que hauras posada tota la mia sang a dins d'una olla, ne untaras totes les parets; després faras a troços la mia persona y la posaras a bullir.

Y la minyona li respon:

— Ahi, pare meu, jo no tenc ni tengaré may lo coratge de fer simil cosa.

Y el rey hi torna:

— O tu mates a mi o jo mataré a tu.

Doncs, Maria mata al pare.

De la sang ne unta totes les parets, les quals iixin totes de corall¹. Fa a troços després la sua persona y la posa a bullir, y compareix altra volta lo rey viu y més bell de com era.

Alhora Maria esposa amb el fill del rey.

Imaginu-vos la meravella d'aquest en veure aquella bellesa de casa, tota ambe les parets de corall, cosa que no tenien en casa d'ell, fet a fill de rey de sept corones.

Maria era bella y gitava resplendor com un sol.

En fi de temps que era casada, va tenir un fill bell com un pom d'or.

Pensau-vos l'alegria del marit al veure que li havia nat un fill així bell y graciós.

Fa gitar lego un bando que tots los renyants² y tots los senyors que volguessin anar a veure lo fill fossin anats, que ell donava un pranzo³ y los convidava a tots. No se sabia d'aont ixissi tota aquella gent que anava a veure aquella criatura. La mare estava seguda al trono y el fillet lo tenia a la falda. A cada hu que entrava donava a besar un peuto⁴.

Ve a entrar lo germà de Maria, y ella, havent-lo coneixut, en volguer besar lo peu de la criatura, ni li tira y no li deixa besar.

Però ell no havia coneixut la germana.

1) *Corall*, coral.

2) *Renyants*, regnants (reys).

3) *Pranzo*, dinar.

4) *Peuto*, peuet.

Mentres estaven en pranzo, per beure lo vi, cada hu tenia la sua taça¹.

Ma Antoni, lo germà de Maria, la reina tant festejada en aquell convit, en lloc de taça vol ell que li posin lo vi en l'escàtola de los cervells d'un cutxo que treu de'n butxaca.

Los patges fan així, y Antoni, primer de beure, diu:

— A la salut de ma germana!

— A la salut del cutxo! — respon lego Maria. Y així per totes les voltes que'l germà beyeva.

Antoni, veyent que aquesta era historia que no finiva may, se n'aixeca dret y diu al rey espòs:

— ¿Què vol diure, majestat, que cada volta que jo bec y dic *a la salut de ma germana*, la sua muller me respon *a la salut del cutxo*? Y, després, per què, quan só anat a besar lo peu de la criatura, me ne l'ha tirat de mala manera y no me l'ha deixat besar?

Y li respon Maria:

— Si tu vols saber lo motiu de tot això, n'enrahonarem tots sols en un aposento, sense arrès de mal.

Després del pranzo, Maria, a les soles amb el germà, en un aposento, se dóna a conèixer per la germana y li conta tot lo que li havia passat de quan l'havia enviada a matar.

Alhora Antoni se penteix² de la sua d'haver cregut a la muller y demana a Maria lo que dieva ella de merèixer la sua cunyada.

— Jo no vull que li facis arrès, — li respon ella. — Viviu tranquil·los amb pau y concordia, y en aquí no hi passeu més.

Però Antoni, després d'haver empregat³ tant la germana que'l deixessi fer segons la sua intenció, va de la muller, ne la catxa⁴ de'n casa, l'envia a la llimòsina⁵, y, després d'haver-se venut tot, se'n va de la germana y s'està sempre amb ella.

A. USERI

1) *Taçà*, got.

2) *Penteix*, penedeix.

3) *Empregat*, pregat.

4) *Catxa*, treu.

5) *Llimòsina*, almoina (es a dir, a captar).

CRONICA DEL CENTRE

JANER DE 1907

CONFERENCIES

EXCURSIÓ HIVERNENCA A LES MONTANYES Y VALLS DEL CARDENER, AIGUADAVALLS Y AIGUADORA. — Treball de nostre benvolgut president D. César A. Torras, llegit el dia 4, en el qual descriu la comarca regada pel Cardener y sos afluent, apuntant de pas lo més notable que pot visitar l'excursionista, així com també'l sistema hidrogràfic y orogràfic que regeix en aquella regió per tants conceptes interessant y digne d'estudi.

UNA EXCURSIÓ MÉS AL PEDRAFORCA Y A LA SERRA DE CADÍ. — Es altra ressenya llegida pel propi senyor Torras el dia 11 y que ve a completar les memories de les excursions efectuades aquests darrers anys, aportant nous datos que de cap manera poden oblidar els que vulguin fer excursions per les altes valls de Gòsol.

SUISSA. — El dia 18 D. Joaquim Morelló donà la tercera conferencia sobre Suissa. En res desmeresqué'l treball del senyor Morelló de les dugues anteriors, abans al contrari, les seves explicacions, escoltades ab el mateix interès de sempre, y les nombroses fotografies projectades, donaren una idea ben acabada del país clàssic de l'excursionisme.

EXCURSIÓ PEL MONTSENY. — Es el títol que donà D. Eugeni Prat a la memoria llegida'l dia 25, presentant-nos boniques fotografies d'aquella serra en ple hivern, clixés deguts als seus companys d'excursió y que foren molt ben rebuts per la concurrència.

EXCURSIONS Y VISITES

EXCURSIÓ AL PLA DE LA CALMA. — Sortiren el 12 de Janer pera fer nit a Figaró, en l'últim tren, els senyors Torras (D. César A. y son fill Oscar), Parés, Guarro, Riera, Planas (soci delegat de Sabadell, ab son fill y un amic) y Llatas. A les sis sortiren del Figaró, seguint la riera de Vallcarca en son començament, y deixant-la prompte pera fer drecera.

Un cop arribaren a Tagamanent, després de contemplar l'hermosíssim panorama, especialment el del cantó N., que corresponia als Pireneus, passant per cà l'Agustí, entraren en el Pla de la Calma, completament nevat, passant pel Pla de la Llacuna, Pla de les Roques Blanques, la casa anomenada'l Cafè y, finalment, Coll Formich. Sortiren de Coll Formich a les tres de la tarda, pujant fins al Pla de Cinch Sous, aon començaren el davallament passant pel Brull y fent nit a Balenyà, d'aon retornaren l'endemà cap a Barcelona.

EXCURSIÓ A SANT MEDÍ, SANT CUGAT DEL VALLÈS Y Cerdanyola (dia 20). — Reunits a la plaça dels Josepets els senyors Rocafort, Valls, Ribera y Bombach, s'encaminaren per la riera de Vallcarca amunt cap al mas Falcó y carretera d'Iorta, creuant-la en el camí que porta a Sant Genís dels Agudells. Desde allí's dirigiren a Sant Geroni de Vall d'Hebron, en qual restaurant esmorsaren, y per Vista Rica emprengueren la davallada

de Sant Medí, y, riera avall sempre, sortiren prop de la típica Torra Negra, entrant a Sant Cugat després de tres hores de marxa.

En el trajecte tingueren ocasió de visitar la curiosa ermita de Sant Adjutori, abandonada desde mitjans del passat segle, que's troba a vint minuts de Sant Medí. Es un interessant exemplar romànic de planta circular, que'n tenim molt pocs a Catalunya, que, ab tot y trobar-se a les portes de Barcelona, ha restat ignorat dels nostres arqueòlegs.

Després d'haver visitat els excursionistes el tant conegut monastir de Sant Cugat, retornaren per Cerdanyola, aon prengueren el tren, que'ls retornà a Barcelona a les vuit del vespre.

Dia 26. — La Secció d'Arquitectura féu una visita a la fàbrica de rajoles hidràuliques dels senyors Escofet y C.^a, havent-hi assistit bon nombre d'associats, la majoria pertanyents an aquella secció.

SECCIÓ DE FOLK-LORE

LA TÈCNICA DEL BALL DE LA SARDANA. — El dia 10 va donar la segona conferència, explicant D. Joan Riera la sardana llarga empordanesa, citant-ne les lleys y mecanisme de la mateixa, y els diferents sistemes de comptar-la, valent-se pera això de nombrosos diagrames previament dibuixats y d'il·lustracions musicals tocades al piano per la senyoreta Gumersinda Mata.

El dia 24 donà la 3.ª y última conferència, en la qual va exposar y demostrar una fórmula algebraica de dit ball, que s'hi avé en tots els casos, discutint-ne d'altres que no reuneixen aquestes condicions. Va explicar aixís mateix l'origen y característica de la *selvatana*, com a variant de la sardana, y, després de descriure l'àrea aon se ballen l'una y l'altra, va acabar ab un elogi oportuníssim del ball nacional català.

La senyoreta Gumersinda Mata va tocar en el piano la tradicional sardana *Elíonor* y alguna altra.

Il·lustraven a més la conferència, presentada de manera molt suggestiva, diferents diagrames relatius a la *selvatana*.

El senyor Riera va ser unànimement felicitat pel seu conciençut treball.

CURS DE FOLK-LORE CATALÀ. — D. Rosend Serra, President de la Secció, ha continuat el curs de Folk-lore, desenrotllant el següent programa:

V conferència (3 de Janer). — *Valor històric del Folk-lore.* — Concepte fals de l'història oficial, que es la dels monarques y dels fets d'armes. — Credulitat y adulació excessives. Falta de crítica. — L'esperit nacional falsejant constantment els fets. — Contradiccions històriques. — El Folk-lore com a auxiliar, complement y origen de l'Història. — Documents humans de gran vàlua que'l folk-lorisme recull. — La pre-història revelada pel Folk-lore. — Els mites antics esmicolats entre la rondallística. — Dats reals que l'Història calla y el Folk-lore conserva. — Supervivències de tots els pobles que s'han anat establint a Catalunya, conservades en cançons, balls, jocs, llegendes, dites, etc.

VI conferència (17 Janer). — I. *Valor científic del Folk-lore.* — En principi'l Folk-lore comprèn tots els coneixements humans. — Classificació molt diferent de la ciència escrita y dels coneixements tradicionals. — Objectius principals de la ciència popular: I. Espectacle de la naturalesa; II. Bon règim de la família y de l'hisenda; III. Educació religiosa. Aberracions del saber popular y de la ciència.

Astronomia. Caràcter popular. Començos misteriosos de la mateixa. El sol, la lluna y les estrelles.

Geografia. Son concepte restringit segons el poble. Ignorància de

datos dels països llunyans. Abundor extraordinaria de dites tòpiques.

VII conferencia (31 Janer). — II. *Valor científic del Folk-lore.*

Meteorologia. Importancia de son coneixement pel poble. — Els fets confirmen la tradició en molts casos. — La Meteorognosia, ciencia folk-lòrica.

Historia Natural. Flòrula y faunula folk lòriques, reduïdíssimes. — Poca importancia del reyalme mineral. — Aspecte poètic ab que'l poble concebeix l'història natural.

Medecina. — La terapèutica tradicional. — Aberracions y observacions justíssimes. — Aforismes populars.

El saber popular condensat en sentencies y observat en les pràctiques de les altres branques científiques.

Com de costum, abans de cada sessió, va llegir-se la fulla folk-lòrica de la setmana, deguda a D. Ramon N. Comas, en la qual se dona compte de les costums actuals y passades de Barcelona.

CONVERSES D'ARQUEOLOGIA

L'erudit consoci D. Pelegrí Casades y Gramatxes ha continuat les conferencies sobre Arqueologia, havent desenrotllat en les mateixes els següents temes:

Conversa XLIII (dia 7). — Quarta de Grecia. — L'Acòpolis de Tirinte. — Descripció: muralles, ingressos, patis y palaus. Materials de construcció. — Acòpolis de Mycenes. — *Porta dels Lleons.* — Necròpolis micènica. — Enterraments. — Objectes d'or en ells descoberts. — Ruïnes d'edificis a la acòpolis alta. — Restes d'una població antiga a la plana d'Hissarlik. — Tombes ab cúpola. — *Tresor d'Atreu o tomba d'Agamemnon.*

Conversa XLIV (dia 14). — Quinta de Grecia. — «Tresor d'Atreu», a Mycenes. — Descripció. — Altres tombes ab cúpola, y subterranies obertes a la roca. — *Phratries.* — Vies de comunicació. Ses defenses. — Tombes de l'Hereon y Nauplia, ab cúpola y subterranies. — Muralles. — Tombes a Laconia, a Esparta y a Vafio, de tipu micènic. — Tombes del mateix tipu existents a l'Atica. — Necròpolis d'Atenes. — Restos de cases primitives a Melitè. — Santuari, o lloc sagrat, pelàgic. — Tombes a Eleusis. — Tresor de Minias, a Orcomene. — Tombes a Tessalia. — Dimini. — Illes del mar Egeu. — Records de la civilització micènica a Rodes, Ialysos y Xipre.

Conversa XLV (dia 21). — Sexta de Grecia. — L'illa de Creta. — Situació geogràfica. — Primers habitants. — Arqueòlecs que han fet descobriments. — Palau de Minos a Cnossos y altres edificis. — Tombes. — Religió dels cretencs. — Signes gràfics anteriors a l'alfabet fenici. — Arts y industries indígenes. — Creta com a centre principal y originari de la civilització micènica. — Indicis cronològics de la mateixa.

Conversa XLVI (dia 28). — Sèptima de Grecia. — Els caràcters generals de l'arquitectura micènica. — Els materials. — Megalitisme. — Formes secundaries. — Portes. — Pilars y columnes. — Motllures. — Ornamentació policroma. — Pintures murals.

Se projectaren exemplars gràfics.

CURS DE BOTANICA POPULAR

Lliçó V (dia 12). — Tronc; caràcters distintius en oposició als de l'arrel. — Nusos vitals; llur classificació. — Existència y variació de magnitud del tronc en totes les plantes vasculares.

Morfologia del tronc. — Origen; troncs normals y adventicis. — Formes

que presenta. — Ramificació; formes de les copes que origina; plançons y estolons. — Direcció: tronc dret, penjant, decumbent, ajegut, rastrer, ascendent, enfilaire, voluble y rizoma. — Denominació del tronc per sa consistència.

Funcions externes del tronc referents a la producció y sosteniment d'òrguens apendiculars y a l'acció que exerceix sobre'ls gasos, líquits y sòlits ab els quals pot estar en contacte.

Transformació del tronc, mitjansant un treball de diferenciació, en *cladodi*, *circell* (paraula tècnica catalana nova), *espina*, *tubèrcol* y *surador*, segons les necessitats de les plantes.

Lliçó VI (dia 19). — Sistema apendicular. — Fulla — Estudi morfològic de la mateixa. — Origen de la fulla — Peciol; sa divisió en cilíndric, comprimit, alat, orellut y vesiculós. — Llim; base, apex, anvers, revers y marge. — Sistema vaginal; estípules peciolars, caulinars, axilars, opositiuifolies y vaginals.

Forma respecte al contorn; fulla capilar, filiforme, acicular, alesnada, linar, ensiforme, espatulada, llanceolada, oblonga, elíptica, ovada, abovada, rodona, orbicular, falciforme y panduriforme. — Forma respecte a l'apex; fulla acuminada, aguda, obtusa, carrada, escotada, cuspidada, mucronada. — Forma respecte a la basa; fulla cordiforme, reniforme, cuneiforme, alabardada, sagetada y heteromorfa.

Estructura de la fulla. — Nervis; nervació pennada, palmada, peltada y pedada. — Ramificació lateral del llim; fulla sencera, dentada, asserrada, fisionada, lobada, fesa, partida, tallada, laciniada, sinuosa, runcinada, lirada y interpolada.

Lliçó VII (dia 26). — Continuació de l'estudi morfològic de la fulla. Fulles compostes: llur divisió en imparipinnades y paripinnades, unifoliolades, trifoliolades y multifoliolades. — Fulles recompostes, sobre recompostes y descompostes. — Denominacions de les fulles per llur situació, inserció, direcció y duració. — Fulles incompletes. — Filodi. — Plantes afles.

Transformació de la fulla en òrguen absorbent, surant, reproductor, espina, circell y escata. — Bulbos; llur divisió en tunicats, escatosos y reticulats. — Borrons; classificació dels mateixos per llur situació, cobertes y contingut. — Prefoliació; principals prefoliacions absolutes y relatives. — Filotaxia.

Fisiologia de la fulla. — Moviments produïts pel geotropisme, heliotropisme y accions mecàniques. — Funcions externes; clorofilació y transpiració. Concepte de la suposada respiració vegetal. — Funció interna de la fulla.

Durant l'explicació se projectaren més de 50 fulles tretes del natural y casi bé totes de la Flora Catalana, alguna de plantes descobertes recentment pel Dr. Cadevall.

El CENTRE EXCURSIONISTA DE CATALUNYA sols se declara responsable de lo contingut en la *Secció Oficial* del seu BUTLLETÍ, deixant íntegra als respectius autors la responsabilitat dels treballs firmats.